

Revitalizace Velkého Zámeckého rybníka

Oto Bernad

Velký Zámecký rybník v lednickém parku je součástí krajinářské úpravy prostoru severně od lednického zámku již mnoho desítek, či spíše stovek let, vezmeme-li v potaz i předchozí podoby tohoto vodního díla. Jedním z dochovaných plánů je například pro-

jekt připisovaný Bernardu Petrimu cca z roku 1805 (1), kde se již v půdorysu vznikajícího přírodně krajinářského parku objevuje souvislá vodní plocha, zaujímající přibližně jižní polovinu současné rozlohy nádrže.

Odbahňovací práce v zátopě zámeckého rybníku zima 20/21. Foto Oto Bernad

Vývoj v čase

Že šlo o poměrně dynamický vývoj, dokládá např. celkový plán této oblasti vytvořený pro účely daňové správy tzv. Stabliního katastru z r. 1826 (2), kde již vidíme zámecký rybník v téměř autentických rozměrech v porovnání s dnešním stavem. Liší se především počtem ostrovů, kterých zde napočítáme 25, včetně ostrůvků sloužících k ukotvení mostních pilířů. Přibližně z této doby se také dochovaly zlomky plánové dokumentace vytyčovací výkresů břehů zámeckého rybníka (červenec 1818) zhotovené knížecími inženýry. Rovněž se podařilo získat plány různých typů mostů a dalších objektů, souvisejících s provozem parku, včetně návrhů pravidelně obnovovaných opevňovacích konstrukcí, sloužících k ochraně břehů rybníka před podemíláním. Šlo např. o haťošterkové válce nebo kamennou rovnáninu atd.

Protože byl Velký Zámecký rybník od samého počátku koncipován jako okrasná nádrž, nebylo při jeho vystrojení počítáno s chovem ani následným odlovem velkého množství ryb, převážně druhů kaprovitých, které se také významnou měrou podílely na značné degradaci břehů a likvidaci porostů makrofyt zejména v druhé polovině 20. století. V době po druhé světové válce byl rybník využíván k intenzivnímu chovu ryb v rámci různých organizací, jako byl např. Školní zemědělský podnik, resp. Mendelova zemědělská a lesnická univerzita, nebo Rybářství Hodonín.

Při mém nástupu na pozici vedoucího zahradníka lednického zámeckého parku jsem zjistil, že břehy Velkého Zámeckého rybníka jsou značně erodované, v místech, kde se porost dřevin přiblížil bezprostředně k hladině, vznikaly v kořenových prostorech hluboké kaverny, takže mnohé věkovité duby měly obnažené kořeny i z 50 % jejich prostorového objemu. Během následných let jsme často řešili problém s podemletými stromy, které se při silnějším větru vyvracely. V lepším případě do rybníka, v horších případech směrem k parkovým cestám.

Podívejme se nyní poněkud podrobněji na lokaci, ve které se vodní prvek nachází. Rybník s 16 (původně snad až 25) ostrovy vznikl na místě původních mokřin v prostoru mezi severním průčelím zámku a tzv. „Minaretem“, resp. „Tureckou věží“. Prohloubením a rozšířením dna několika meandrovitých částí toku tzv. Zámecké Dyje a navršením výkopku v místech dnešních ostrovů byla vytvořena okrasná nádrž o ploše cca 24 ha (některé zdroje uvádějí i 26 ha),

Zámecký rybník 1809: Zdroj: Stavebně historický průzkum, Státní zámek Lednice

v jejímž okolí byly částečně ponechány původní porosty doplněné o exotické druhy dřevin. Ostrovy byly propojeny mosty a na několika z nich byly vybudovány drobné stavby, z nichž některé se dochovaly až do dnešní doby (akvadukt s přílehlou umělou jeskyní).

V této části parku je velmi intenzivní návštěvnický provoz, a to od časného jara až do pozdních podzimních dnů. Jsou zde trasy provozovatelů koň-

ských povozů a přístaviště lodní dopravy v budově bývalé MVE. Servis turistům zde doplňují drobná občerstvení s toaletami, umístěná v objektech Maurské vodárny, malé vodní elektrárny a v polyfunkční budově poblíže minaretu.

Zájem ochrany přírody

Z pohledu ochrany přírody má nejvyšší prioritu NPR Lednické rybníky, která s ochranným

Zámecký rybník 2018 a Zámecký rybník 1826: Zdroj: ČÚZK, Zeměměřičský úřad

pásmem v podstatě pokrývá většinu tohoto území. Na několika ostrovech jsou hnízdní kolonie různých druhů volavek, kvakošů, čápů bílých, kormoránů a dalších vodních ptáků. Vyskytují se zde i chráněné savci, jako je vydra a samozřejmě také bobr a množství dalších chráněných živočichů ze skupiny obojživelníků, hmyzu i bezobratlých.

Záměr Národního památkového ústavu

Hlavním záměrem NPU byla především oprava poškozených břehů s jejich opevněním, doplněním na původní rozměr a zachování, případně rozšíření druhové skladby dřevin s ohledem na probíhající klimatickou změnu. V posledních 5 letech došlo k výraznému úbytku srážek a několikrát násobnému nárůstu počtu dní s tropickými teplotami. Tyto změny negativně ovlivňují ujmavost nově vysazených dřevin a spolu s hmyzími a houbovými patogeny jsou hlavní příčinou chřadnutí a odumírání např. smrků, modřínů nebo borovic.

Souhrn těchto okolností má nepopíratelný a zásadní vliv na celkovou kompozici. Významné průhledy (hlavní pohledová osa směr zámek, minaret apod.) jsou v terénu zvýrazněny skupinami stromů, které je lemují. Na ostrovech v zámeckém rybníku tuto funkci plnily např. skupiny borovic, které bohužel velmi rychle podléhají výše zmíněným škodlivým činitelům, a bude nutné novou výsadbou tento kompoziční prvek stabilizovat.

NPU usiloval přibližně 30 let (od r. 1991) o získání prostředků na odbahnění Velkého Zámeckého rybníka. Vzniklo několik projektů, například „Vyčištění a konzervace rybníků v zámeckém parku v Lednici“ (Kolektiv Oseva projekt, Ing. Zdeňková 1991); „Revitalizace zámeckého rybníka v Lednici“ (Ing. Zlatuška 2005, s aktualizací téhož 2012), které byly nutné pro podání žádosti na financování z různých rozvojových programů. Bohužel ani jeden z těchto projektů se nepodařilo dovést do stadia vlastní realizace. O příčinách lze pouze spekulovat v souvislosti s prioritami pracovníků MK a MŽP, svou negativní roli zde také sehrála nejasná pravidla o zapojení různých společenských organizací do správního řízení.

Víceméně odhadované množství usazenin nahromaděných v nádrži tak postupně narůstalo na současných cca 130 000 m³ a s tím i předpokládaná realizační cena celého záměru. Je třeba podotknout, že prioritou ve všech zmiňovaných projektech bylo odstranění téměř celé vrstvy sedimentů a jejich přemístění mimo území parku. Předpokládalo se jejich využití (po odvodnění) pro účely zemědělské výroby či pro výstavbu zvýšených ploch v záplavové oblasti, sloužících jako „útluna“ zvěře před povodní.

Poslední aktivitou v tomto směru je právě realizovaný projekt vypracovaný Ing. Tomášem Horkým (Terra projekt 2019) za spolupráce s Agenturou ochrany přírody a krajiny ČR a Biosférickou rezervací Dolní Morava. Věříme, že

z této spolupráce, která jasně ukazuje na vzájemnou propojenost památkové ochrany národní kulturní památky a zájmů ochrany přírody v rámci národní přírodní rezervace, vzešlo reálné a dlouhodobě funkční řešení.

K právě ukončené akci

Záměrem dle stavebního povolení byla „Revitalizace historického zámeckého rybníka“, rozplánovaná cca na dobu 3 let. Území je součástí NPR Lednické rybníky, projektová dokumentace byla rozdělena na následující stavební objekty. SO1 revitalizace zámeckého rybníka, SO2 terénní úprava – zesílení protipovodňové hráze, deponie.

Cílem SO1 bylo odtěžení části sedimentů z prostoru zátopy zámeckého rybníka, opevnění původní břehové hrany především kamennou patkou a dosypání břehů. Dále byly vytvořeny litorální plochy ve vybraných místech zátopy rybníka. Vymezení těchto ploch bylo provedeno pomocí dřevěných boxů. Dalším cílem bylo obnovení umělých skalisek (Slavičí ostrov, Grotový ostrov). Zájmové území je vymezeno stávajícím břehem rybníka, ostrovů zde se nacházejících a objektů sloužících k manipulaci s vodní hladinou. Většina z předpokládaného objemu těžených nánosů byla odčerpána s pomocí sacího bagru. Tyto sedimenty byly nejprve skládkovány a po odvodnění využity při realizaci opatření popisovaných ve stavebním povolení pro SO2 (terénní úpravy).

Pro získání potřebných vyjádření a závazných stanovisek bylo osloveno 12 dotčených subjektů především státní správy, ale také účastníků řízení z řad společenských organizací. Stavební povolení k zahájení akce bylo vydáno 29. 10. 2019 s předpokládaným ukončením stavby 31. 12. 2023. Z výběrového řízení na dodavatele stavby vzešla vítězná firma HYDRO & KOV, s r. o.

V první etapě prací byly do areálu parku dopraveny sací bagry, které se pohybovaly nejprve v centrální části rybníka, později na západní straně zátopy, u takzvané „Podivínské silnice“. Odvod vytěženého sedimentu probíhal pomocí výtlačného potrubí směrem k deponii umístěné severně od cesty na Janův hrad. Přesto, že se zaměstnanci dodavatele snažili minimalizovat pohyb jiné stavební techniky v areálu parku, i tato etapa znamenala určité zhoršení komfortu návštěvníků a drobné stavební práce, které se ale jen minimálně projeví omezením standardní péče o cesty a porosty dřevin v parku.

Pohyb těžké techniky v okolí „volavčích“ ostrovů v průběhu zimy 20/21. Foto Oto Bernard

Ochrana a zpevnění břehů pomocí kovových panelů umožňující vjezd těžké techniky. Foto Oto Bernad

V průběhu činnosti sacích bagrů byl prováděn monitoring ze strany pracovníků CHKO Pálava i Biosférické rezervace Dolní Morava, zaměřený na vliv pohybu těchto strojů v okolí hnízdních kolonií. Na pravidelných kontrolních dnech bylo konstatováno, že vliv na přezimující a později i na tažné druhy ptáků byl minimální, či spíše zanedbatelný. Ptáci si na pohyb techniky v rybníku brzy zvykli a sací bagry nepovažovali za hrozbu. Plavební sezóna sacích bagrů byla ukončena na jaře 2021 po odstranění cca 30 000 m³ nánosů. Poté byly práce na odbahňování přerušeny až do října 2021, kdy došlo k vypuštění rybníka a zahájení prací na opevňování břehů dle projektové dokumentace. Pro vjezd těžké techniky do prostoru zátopy byly vytvořeny sjezdy z lomového kamene. K jeho dopravě využívaly nákladní automobily stávající panelovou cestu směřující k minaretu od Podivínské silnice. Místa pro přejezd bagrů a pásových vozidel rozvážejících kamenivo po dně rybníka byla zpevněna a chráněna kovovými panely, takže nedocházelo k poškozování kořenů pobřežních dřevin. V místě plánovaných litorálních zón zahájili pracovníci dodavatelské organizace opevňování jejich okrajů půlkuláči z měkkého dřeva, aby se zabránilo jejich rozplavování před prokořeněním emerzními i submerzními druhy vodních, resp. bahenních rostlin. Zároveň probíhalo opevňování silně erodovaných břehů ostrovů dřevěnými „bárkami“ vyplněnými kamenivem. Zde se projevil význam důkladného stavebně historického průzkumu, který umožnil obnovu břehů v původních rozměrech dle dochovaných map (r. 1882) z období vzniku současné podoby rybníka. Na rozdíl od menších ostrovů byly břehy Slavičího a Ovčího ostrova opevněny

z větší části kamenným zásypem, stejným způsobem byla zpevněna i část obvodových břehů celé nádrže. Jednalo se především o místa, kde v minulosti docházelo k jejich největšímu poškozování vlivem vlnobití a činností biotických faktorů.

Snahu o diverzifikaci lokálních stanovišť vhodných zejména pro chráněné druhy fauny i flory vystihuje fakt, že realizovaný projekt úmyslně vynechával méně problematické části pobřeží, kde vznikly bezzásahové zóny. O rozsahu a umístění právě těchto zón vznikla již ve stadiu přípravy projektu rozsáhlá diskuze mezi zaměstnanci CHKO a NPU, kdy se zvažoval jejich celkový rozsah. Nakonec bylo dosaženo jistého kompromisu, a zde bych vyzdvihl oboustrannou ochotu podřídit diametrálně odlišné názory obou zúčastněných stran společnému cíli.

Vzhledem k rychlému postupu prací (v jednu chvíli se v zátopě rybníka pohybovalo několik desítek pracovníků, až 11 bagrů a tři pásová vozidla) zvažovala dodavatelská firma ukončení

prací v této části rybníka již v březnu 2022, ale vlivem okolností (problémy s technikou, nepředvídatelná konfigurace dna původního koryta jednoho z ramen Zámecké Dyje) byly práce přerušeny. I s ohledem na situaci s epidemií Covid-19, která měla vliv na počty pracovníků všech zúčastněných organizací, bylo toto rozhodnutí jistě pochopitelné.

Poslední etapa zaměřená na jižní a západní prostor nádrže pak probíhala od října 2022 do konce března 2023, kdy byl již objekt plně napuštěn. Byly zahájeny práce na obnově parkových cest sloužících pomístně k přepravě pracovníků stavby, ale také k dovozu ornice využívané k doplnění prohlubní v nově navržených březích, vzniklých nerovnoměrným sesedáním zvodnělých sedimentů. V této činnosti budou zástupci dodavatelské firmy průběžně pokračovat dle potřeby, tj. do ukončení a předání hotového díla v prosinci 2023.

Co dodat závěrem...

Revitalizace zámeckého rybníka v lednickém parku je jedním z projektů, kde se v rámci obnovy přírodní a zároveň kulturní památky nejvyšší společenské priority setkaly primárně odlišné zájmy Agentury ochrany přírody a krajiny ČR a dalších spolků a organizací zaměřených na ochranu rostlin a živočichů a jejich životního prostředí se zájmy Národního památkového ústavu a jím pochopitelně upřednostňované péče o nemovité kulturní památky, dokumentující vývoj stavební a společenské činnosti člověka.

Je potěšující zjištění, že i přes mnohdy nelogické legislativní překážky byla vůle odpovědných pracovníků všech dotčených organizací dostatečně silná k jejich překonání a nalezení všestranně přijatelného řešení. Snad se tento přístup uplatní i v případě dalších podobných projektů, protože jen na tom závisí stav naší kulturní krajiny, kterou zde zanecháme našim potomkům...

SOUHRNNÉ INFORMACE O PROJEKTU

Název akce:	SZ LEDNICE, REVITALIZACE ZÁMECKÉHO RYBNÍKA, LVA PAMÁTKA UNESCO
Číslo:	CZ.05.4.27/0.0/0.0/19_129/0010855
Vlastník:	NPÚ
Žadatel:	Biosférická rezervace Dolní Morava o.p.s.
Hodnota projektu:	125 658 212,- Kč
Poskytnutá dotace z OPŽP:	90 %
Zdroj financování:	OPŽP 2014–2021
Objem vytěženého sedimentu:	126 219 m ³
Přesná doba realizace:	listopad 2020 – říjen 2023